Cāzim

﴿ بلاغت ﴾

مؤلفی :

جازم

Belāgat

« ادبیاتسز ملت دلسز انسان قبیلندندر . »

[کمال بك]

برنجی دفعه

معارف عمومیه نظارت جلیله سنك رخصتیله

قسطنطینیه

١٣٠٤

مطبعهٔ ابو الضیا

LIBRARY
JUN 11 1971
UNIVERSITY OF TORONTO

قارئين كرامه

نشرينه جسارت آلديغم شو اثر برقاچ سنه اوّل يازمش اولديغم بعض مطالعات اولوب چنگال اهمالده آصيلى قالمسنى روا گورمديگمدن - گرچه ناهنگام ايسه‌ده - طبع ايتديره‌رك انظار تنقيدگزه وضع ايلدم :

فى غرهٔ محرم سنه ١٣٠٤

جازم

بلاغت

مدخل

عدلیه ناظر لاحقی دولتلو احمد جودت پاشا حضرتلری « بلاغت عثمانیه » نامیله مکتب حقوقده ویردکلری درسلرك خلاصه‌سنی برخیلی زمان مقدم رساله شکلنده موقع استفاده‌یه وضع بیورمشلر ایدی. صکره جریدهٔ عسکریه باش محرری عزتلو عبدالرحمن ثریا افندینك « بلاغت عثمانیه » یه اعتراض ایدرك « تعلیقات بلاغت عثمانیه » اسمیله برمؤاخذه وَ بعده « تحلیل حل » نامیله دیگر برمؤاخذهٔ جوابیه تألیف وَسابقا مکتب حقوق طلبه‌سندن جودت پاشا زاده سعادتلو سداد بك افندینك « حل تعلیقات » اسمیله وَاوقاف نظارت جلیله‌سی مجلس اداره‌سی اعضاسندن سعادتلو حاجی ابراهیم افندینك « تمییز تعلیقات » نامیله « تعلیقات بلاغت عثمانیه » یه قارشو بر ردّیه تصنیف ایتدکلری وَسائر بعض اصحاب قلم ایسه بو یولده برمباحثه‌یی تصویب ایله فکر مخصوصلرینی معلن رساله‌لر ترتیب ایلدکلری سامعه

رس اطلاعم اولدیغندن وَعاجزلری اوته‌دنبرو لسان ترکینك قاعدهٔ مخصوصه تحتنه آلنه‌رق انضباط وانتظام پیدا ایلمسی آرزوسنده بولندیغندن مذکور رساله‌لری آله‌رق وَبرقاچ دفعه اوقویه‌رق ذهنمده بعض مطالعه‌لر حاصل ایلدم .

« بلاغت عثمانیه » مؤلفی پاشا حضرتلری عربینك فضیلتنی بعدالازبار علما وفضلای عرب حقنده‌کی توجهلرینی اظهار ایدرك لسان عثمانی (یعنی لسان ترکی) نك قواعدینه تعلق ایدن مذکور رساله یی تألیف بیور . دقلرینی بیان وَ بوخصوصده جمله‌دن اوّل طوراندقلرینی درمیان ایدییورلر. جودت پاشا حضرتلرینه لسانمزك اصلاحنی آرزو بیوره‌رق ، آرزولرینی میدان علانیته قویان مذکور رساله یی ترتیب وتألیف وَعبدالرحمن افندی‌یه « بارقهٔ حقیقت مصادمهٔ افکاردن چیقار » قاعدهٔ حکیمه‌سنه اتباعاً مذکور رساله یی کندولرنجه کورمش اولدقلری خطیأتدن طولایی مواخذه وَتزییف وَسداد بك افندی ایله ابراهیم افندی یه وَ بوبابده خامه‌ران بحث ومقال اولان سائر ذواته تعلیقاتی وَمسئلهٔ بلاغتی حل و تمییز مقصدیله معلومات‌لرینی نشراً دیکرلرینی تردیف بیوردقلرندن ایچون عاجزانه تشکر وَبالاده بیان ایتدیکم مطالعات

مخصوصـه می بروجـه آتی تحریر ایله آنلرك دخی
یاطرفداران بلاغت ویا حمایتکاران بلاهت نزدلرنده
هرحالده شایان مؤاخذه اوله بیله جکنی تفکر ایلرم :

شانهٔ زلف سخندر اعتراض

۱

بر اثرك مندرجاتنی نظر تدقیقدن کچیرمه‌دن اوّل اسمی گوزه چارپه جغندن جودت پاشا حضرتلرینك ترتیب بیوروب تدریس ایتمکده بولنمش اولدقاری اثرك اسمی اولان « بلاغت عثمانیه » ترکیبنی میزان معاینه‌دن کچیره لم :

« بلاغت عثمانیه » دن مراد « عثمانلی بلاغتی » وَیا دها آچیقجه‌سی « لسان عثمانینك بلاغتی » دیمك ایسه‌ده اوّلا « لسان عثمانی » وَیا « عثمانلی لسانی » نامنده بر لسان اولوب اولمدیغنی دوشونه لم :

هر امتك بر لسانی اولدیغی گبی هر دولتك دخی بر لسان رسمیسی واردر . علی الاکثر او دولتی تشکیل ایدن امت بر ایسه آنك لسانی وَیوق بردن زیاده ایسه اکثریتك ، یعنی سائرینه غلبه چالمش اولان امتك لسانی ، لسان رسمی اتخاذ قلنور .

بو سببه مبنیدرکه قومیت اساسی اوزرینه تأسس ایتمش حکومتلرك لسان رسمیسی او امتك لسانیدر : فرانسز امتنك اجتماعندن حاصل اولان وَفرانسز

حكومتنك لسان رسميسی بولنان « فرانسزجه »
وَ ايتاليان امتنك اجتماعندن حاصل اولان وَ ايتاليا
دولتنك لسان رسميسی بولنان «ايتاليانجه» گبی .

قوميت اساسی اوزرينه تشكل ايتمامش اولان
حكومتلرك لسان رسميسی ايسه لسبب من الاسباب قبول
اولنان لساندر: آمريقا حكومتنك قبول ايتمش اولديغی
« انكليز » لسانی گبی .

فرانسز وَ ايتاليان وَ سائره اسمنده امتلر اولديغندن
« فرانسزجه » وَ « ايتاليانجه » نامنده او امتلرك
لسانی اولديغی وَ او امتلرك اجتماعندن حاصل اولان
حكومتلرك دخی لسان رسميلری مذكور امتلرك لسانی
بولنديغی وَ فقط آمريقا اسمنده بر امت اولمديغندن
« آمريقا » نامنده بر لسان دخی موجود اولمديغی
وَ بونه اوسبيله « آوستريا لسانی، بلچيقا لسانی؛
اسويچره لسانی » بولنمديغی تفصيلات مشروحه‌دن
مستبان اولمش وَ عثمانلی دولتنك دخی لسان رسميسی
« ترك » اطلاق اولنان امتك لسانی اولان « تركجه »
بولنمشدر . بوحالده عثمانلی امت آدی اولميوب هيئت
آدی اولديغندن « ترك لسانی » نه « عثمانلی لسانی »
ديمك جائز اولهماز .

٦ - مادامكه « عثمانلی لسانی » اسمنده بر لسان يوقدر؛
موجود اولميان بر لسانك بلاغتی دخی اولهميه‌جغندن

وجودی ادّعااولنان « بلاغت عثمانیه » دخی یوقدر! اولسه اولسه « بلاغت ترکیه » اوله بیلور .

مؤلف بلاغت وصاحب سلاست و طلاقتك دخی مقصدلری بو اولمق لازمكلدیکی ظننده بولنور ایسه کده « بلاغت عثمانیه » دیه رك خطا ایتدكلرینیده انکار ایده میز .

۲

« بلاغت عثمانیه » نك اسمنی میزان معاینه دن کچردکدنصکره محتویاتنه ده برکوز گزدیره لم :

«بلاغت عثمانیه» تلخیصك ترجمه سی وَمثاللرینك ترکجه دن سچلمه سیدر .

اگر بوکا بونقطهٔ نظردن بقـار، یعنی بلاغت عربیه نك ترکجه یه تطبیقنه قالقار ایسه‌ك پاشا حضرتلرینك ترتیب ایتدكلرِی اثر جداً تشکرلره وَآلقشلره دکر .

« بلاغت عثمانیه » یه قارشو مزیتلرینی صورت مخصوصه ده تقدیر ایتدیکم ثریا افندینك قلمه آلدیغی « تعلیقـات بلاغت عثمانیه » ده درمیـان ایدیلان اعتراضـلرك بعضـیلری وقتیـله مخـالف بلاغت عرب اولان بعض عربان فرصت جویان طرفلرندن ایدیلان اعتراضلر وَ بعضیلری طوغریدن طوغری یه

بلاغت عربيه تعلق ايدن شيلردر . حتى اكثريسى مشاهير ادبادن « جرجانينك » اعتراضلريدر كه عبدالرحمن ثريا افندى جودت پاشا عليهنده اعتراض عاجزانه‌مدر ديه ميدانه قويار وَ رنكدن رنكه بويار . بونك خاتقه قارشو نه يولده بر معامله وَ معترضلرينه نه گبى بر مقابله اولديغنى بياندن اجتناب ايلرز .

ثريا افندى ميدان اعتراضه آتلمش طورركن برقاچ مدافع وَ برقاچ معارض دها چيقارق يكديكرينه حقلى حقسز اعتراضه ابتدار وَ برى برينى ذم وقدح وتكفيره قدر اجتسار ايلرى تاريخ ادبياتده تحف بر وقعه اوله‌رق ذكر اولنسه بجادر . بويله بوش بوشنه اولان اعتراضلردن برشى حاصل وَ بر نتيجه‌يه واصل اولنه‌من . ايش بويله گيده‌جكنه يوللى يولنه اعتراضلر ايدلمش وَ حقيقت ميدانه چيقارلمش اولسه هم دها اعلا وَهم بويله بر مسئله‌يى ـ معترض عبدالرحمن افنديـنك ديديكى گبى ـ بازيچۀ طفله چويرمكدن اولى اولمش اولور ايدى .

هيهات ! بونلر كافى دكلشده برده بشقه اكلنجه دها لازم ايمش . اوده اك صكره كيمك طرفندن نشر اولنديغى بيلنميان تزييفنامه‌دركه : سراپا اكلنجه‌دن عبارت اولوب محتوياتندن بر نتيجۀ ادبيه چيقاريله‌ماز .

— ٣ —

برشيدن بحث ايدركن صددن چيقمق گبی فناشی
اوله‌ماز . چونکه : هم بحث ايديلان شی تسلسل
ايدر وهم ايش شخصيات وذمياتده قالميوب ايلرويه
گيدر . بو ايسه قانون مناظره بيلمامسندن ياخود
بيلنوبده اهميت ويريله‌مامسندن نشأت ايدركه بوكره
دخی واقع وبالجمله قارئين وبعض معترضين بيله
صددن چيقيله‌رق عبث ايله اشتغال ايدلديكنه قانع
اولمشدر. نصل اولمسونكه يكديكره « سن چوجقسك
نه بيليرسك ! دها طوغری يه بر عباره
اوقويامزسك » و« سن بو بلاغتی كردستانده‌می اوكرندك
نرده اوقودك وكيملره اوقوتدك ايسه‌سويله » گبی
شيلردن باشليه‌رق يكديكری تكفيره قدر قالقشمشدر.
حالبوكه اوچ درت سنه اول آلمانيالی بر ذات فضائل
سمات دين مبين محمدی يی تقدير واسلام اولمق
ايچون لازمكلان شيلرك كندوسنه اشعاری ضمننده
شيخ الاسلامه برمكتوب تحرير ايدر . شيخ الاسلام
افندی اذكيای علما وقدمای فضلا ايله بعدالمذاكره :
اسلام اولمق ايچون كمسه‌نك اذن ورخصتنه احتياج
اولميوب وحدانيت الهيه ورسالت حضرت محمديه‌يی
تصديق ايله اوله جغی وكندوسنك بونی تصديق ايتمش
ايسه اسلام اولمش اولديغی وبر دينه سالك اولنلرك

اودینك آداب وارکاننی بیلمسی فرض اولمسنه نظراً کندوسنك دخی آداب اسلامی تحصیله بذل مقدرت وَاوامر الهیه‌یه مطاوعت ایلمسی اشعار وَ بر انسانك اسلام اولمسی کندو یدنده اولوب ـ خرستیاناق ـ گبی سائرینك اذنیله اولمدیغی تذکار قلنور .

مادامکه اسلام اولمق سائرینك اذنیله اولمیور : بر اسلامی « سن فلان شیئی یابدك بونی یاپمق کفردر. بناءً علیه کافرسك » دیه تکفیر ایتمك نصل جائز اولور؟ اوائلده اسلامی قبول وَ بعده نکول ایدنلردن ضمیرلرینی علناً بیان ایتمیان مرتد وَ منافقلره بیله « ونحن نحکم بالظاهر » حدیث شریفی مدلولنجه برشی دینه‌مز ایدی. وَاسلامه اولنان معامله‌آنلره‌ده اولور ایدی .

اسلام اوله‌رق طوغوب بیویان کمسه‌یه علناً کفری ایجاب ایدن شیلری ایتمدکجه « سن فلان شیئی اختیار ایتدیکندن طولایی کافرسك » دیه حکم ایتمك کمسه نك وَحتی مجتهدینك بیله ید اقتدارلرنده دکلدر. بوایسه عبارات فرقانیه وَاحادیث نبویه ایله مثبتدر . بوجمله‌دن اولان « ولایغتب بعضکم بعضا » آیت جلیله‌سی وَ « من قال لااله الاالله دخل الجنة » حدیث شریفی اونودیلوب خطالر ایدلمسون وَ

« آفوروزلمق » گبی برآخلاقسزلق قبول واختیار اولنمسون . [۱]

عبدالرحمن ثریا افندینك ایتدیکی اعتراضاتدن بریده بیك بیلق بیلدیکمز « حواس خمسه » یه قاعدةً « حواس خمس » دنیلسی ایمش . عرب بونی « حواس خمس » دیه استعمال ایدر وَقواعد عربده بونی ایجاب ایلرایمش . نیچون ؟ قواعدعرب بونی ایجاب [۲] ایلر ایمش؛ آنك ایچون !

بونی تدقیق ایتمه‌دن اوّل سعادتلو سداد بك افندی یله سعادتلو ابراهیم افندینك ویرمش اولدقلری اجوبه‌لری ذکر ایده‌لم :

سداد بکك جوابی

شارح بوفقره‌سنی تحشیه ایله : « قاعدهٔ نحویه‌یه گوره حواس خمس دیمك لازمدر » دییور . اسملرده وَصفتلرده تا ادات تأنیثدر . فقط اسم عددلر مستثنا

[۱] و « لا رهبانیة فی الاسلام » قول جلیلنه بالاحترام مخالفتله لله ورسوله طور رهبانیت کوسترلمسون [للطابع]

[۲] شیطان قولاغنه قورشون شمدی بلاغتجینك بریده بز (ایجاب) لفظنی نهی ایلش ایدك نه‌جسارتله استعمال ایدییورسك دیرسه صاحب رساله‌یه یکی برمغشولیت وطابع حقیره‌ده بشقه‌جه بروسیلهٔ منفعت یوز کوستره‌جك (منه)

اولوب آنلرك مذكرى تاايله وَموئثى تاسزدر وَعـدد
معدو دك مفردينه تابعدر بناءً عليه « خمسـة رجال
وخمس نسوة » دينيور . شوقاعده يه نظراً « حواس
خمس » دينلمك لازمگلور زيرا حواس حاسـه نك
جميدر . حالبوكه بين العلما « حواس خمسهٔ ظاهره
و حواس خمسهٔ باطنه » عباره لرى كثير الاستعمالدر .
عجبا غلط مشهورميدر ؟ خير ! بوعباره لر قاعدهٔ نحوه
موافقدر . زيرا حاسـه مؤنث سماعيدر . تراكيبده
تأنيث وتذكيرى جائزدر .

ابراهيم افنديك جوابى

مؤلفك تركيب ارهسنده واقع اولان « حواس
خمسه » سوزينه دخى اعتراض ايدوب قاعدهٔ نحوه
موافق دكلدر ديمش . گرچه حواس حاسه نك جمعى
اولمق حسبيله بوراده اسم عددتاسز اولمق لازمگلور.
سه ده تركيبده اسماء عدد بوصورتله مستعملدر . اشته
« بلاد ثلثه » وَ « جزاير سبعه » وَ « قطعات خمسهٔ
ارض » ديرلر « بلادثلاث » و « جزاير سـبع » و
« قطعـات خمس » ديمزلر . حالبوكه بلاد وَ جزاير
وَقطعات لفظلرينك مفردلرى « بلده » وَ « جزيره »
و « قطعه » در . حتى صاحب تعليقات دخى بوبابده
معترض اولديغى حالده تعليقاتك اللى دردنجى صحيفه.
سـنده « قضاياى سبعه » ديمشدركه قضايا قضيه نك

جمعیدر . الله اعلم بونك سببی بودركه « ثلاث وَخمس وَسبع وَتسع » مثللو تاسز اولان اسماء اعداده عندالوقف ایكی ساكن اجتماع ایتمكله . یعنی « بلاد ثلاث وَجزایر سبع وَقطعات خمس » دینلسه ایكی ساكن بریره كلدیكله تلفظه ثقلت كلور . بناءً علیه اهل لسان بوثقلتدن اجتنابی برقاعدهٔ نحویه‌یه رعایة ترجیح ایتمشلردر .

طرفینك درمیان ایتدكلری ادعالرك هر ایكیسی دخی یاكلشدر . چونكه هرنقدر عرب قاعده‌سنجه « خواس خمس » دیمك لازمكلورمش سه‌ده « حواس خمسه » دییوب « حواس خمس » دیمكه لسانمزك حركه‌سی مانعدر . زیرا : لسانمزده استعمال اولنان اكثر لغتلرك آخرلری مفتوحدر . بو اسبابه مبنیدركه السنهٔ اجنبیه‌دن آلمقلغمزه لزوم كورینان لغتلر عمومیت اوزرینه ایتالیانجه‌دن آلنمش وَ « اوروپ » وَ « بانق » دییوب « اوروپا » وَ « بانقه » دینمشدر .

حتی لسانمز عربیدن آلنان صفتلری مؤنث اولەرق استعماله اولقدر آلشمشدركه موصوف مؤنث اولدیغی حالده صفتی دخی هروقت مؤنث استعمال ایدرز . موصوف مؤنث اولمدیغی صورتده بیله بعضاً ــ خطا ایسه‌ده ، لسانمزك حركه‌سی آنی ایجاب ایتدیكندن ــ صفتی مؤنث قوللانمقله « مكتب رشدیه ،

مكتب فيضيه، طريق علميه، طريق ملكيه، فتحيه، نور عثمانيه ديه‌جك يرده « مكتب رشدى، مكتب فيضى، طريق علمى، طريق ملكى، فتحى، نورعثمانى » ديمز.

بو ماده ايچون قواعد عثمانيه برشى بوله‌مديغندن تخصيص ديمش ايسه‌ده فقط تخصيص فلان اولمديغى ميدانده‌در.

اگر « حواس خمس » ديمكله تركيب عربى اوله‌جق ايسه قبوله شايان وفقط اولمديغى نمايانده‌ر.

قاعدهٔ عرب اوزره ياپلديغى ظن اولنان « ارادهٔ عليه » تركيبى عربى‌مى اولور؟ بونك محضا بالاده ذكر اولنديغى گبى لسانمزك حركه‌سى ايجابندن اولديغى آشكار وعجملرك حركهٔ لسانيه‌لرى عكسنى ايجاب ايلديكندن ولسانلرينه الويرمديكندن آلمدقلرى پديدار اولور.

مثال: « معشوقهٔ مركبِ از اضداد مختلف »
« باطن مثال آتش ظاهر مثال برف »

كمال الدين اصفهانى

بالاده‌كى افادامزى اديب مشهور عطوفتلو كمال بك افندى حضرتلرينك وقتيله سويلمش اولدقلرى يه روايت اولنان ـ شو لطيفه‌لرى تأييد ايدر:

« قالدی پاره صالی یه
« قالق گیده لم یالی یه
« . . ایله . . .
« خالیـةً خالیـه

مشـار الیه « خالیةً خالیـه » ترکیبنی عربجه اوله‌رق قبول ایتمیوب بونك اصلی « خالی عن الاهالی » درظن بیـوررلر ایمش برطاقم تحقیقاتدنصکره ترکیب مذکوری عربی اوله‌رق قبول ایدوب بالاده‌کی نشیده‌یی سویلمشلردر .

-ﻫ ٥ ﻫ-

ترمعناسـنه اولان « عرق » دن آلنه‌رق باشـه کیلان سرپوشه « عرقیه » دیمسنه وعربلرك وبناءً علیه ترکلرك بونی بو یله استعمال ایتمسنه نظراً « عرق » کلمه‌سنك ترکجه‌سی اولان تر لفظندن ترکب واستانبول وجـوارنده آیاغه کیلان شـیئه اطـلاق ایدیلان « ترلك » کلمه‌سنی باشـه کیلان شی یعنی « عرقیه » مقامنده استعمال ایتسه‌ك واقعا اصول وقواعده تطبیق حرکت ایتمش اولور ایسه‌کده کمسه‌نك آکلایه‌میه‌جغی جهتله غریب برشیده بولنمش اولورز .

کذا آناطولیـده «ترلك » لفظی طـوغری اوله‌رق باشـه کییله‌جك شیئی تعیین ایتدیگی جهتله

آناطوليده (استانبولده بونى بوبله قوللانيورلر ديه) آياغه گيـلان « پاپوش » ه ترلك دير وَ بونك ايله تفهيم مرامه چاليشير ايسه‌ك البته ياكلش آ كلانه - جغندن تحف برشى ايتمش اولورز .

شو حكايه‌يى فضائل علميه‌لرى كندولرينى طانيا - نلرجه مسلّم اولان فضيلتلو حيرت افندى روايت ايتدى . موقعه مناسبتى جهتيله ذكرينى تنسيب ايلدك :

« آدنه‌لى مصطفى آغا استانبولده برقاچ سنه اقامتدنصكره مسقط رأسى اولان آدنه‌يه گيدر . آدنه‌دن طشره‌يه چيقامامش اولان برادرى صغوق آلوب نزله اولور . مصطفى برادرينك نزله‌سنى صاوشديرمق ايچون ياتور ايكن صيجاق برشى ايچمه‌سنى وَباشنه برشى باغلمه‌سنى تنبيه ايدر . موسى اليه دخى اوراجه بيلديگى وَهربار آياغنه گيديگى يمنيلردن برينى صاغ وَديگرينى صول قولاغى اوستنه قويه‌رق باغلار وَبونى ظاهر براوفوريجيلك نوعندن عد ايلر . صباحيسى برادرينك بو حالنى گورن مصطفى آغا گوله‌دن كندينى آله‌ماز وَحريفك گيجه ترليوب نزله‌سى گچمش اولديغندن سسنى چيقارماز . »

هريرك برلسانى وَفقط محلنه گوره اذعانى واردر. بوندن ادباى كرامحصه آله‌رق يازاجقلرى اثرلرى آ كا گوره ترتيب بيورسه‌لر فنا اولماز ظن ايدرز .

بناءً عليه «عرقيه» يه استانبولده ترلك دیمك یا گلش وآناطولیده ایسه « پاپوشه » ترلك دیمك یا گلش اولور . وَ بوگبی نیجه کلمه‌لرك بو صورتله استعمال ایدلمسی نظر انصاف و مطالعه‌یه آلنور ایسه بلاغتده هر برك استعمالنه باقمق لازمکلور . قادینلریمزك اختیارلری باشلرینه باغلدقلری شیئه « یمنی » دیدکلری گبی طلومبه‌جیلرك ، باغچیلرك ، رنچبرلرك آیاقلرینه گیدکلری اوکچه‌سز آیاق قابنه دخی « یمنی » دیدکلری وَ بوجنس آیاق قابلرینك انواعی اولمسنه نظراً علی الاکثر طلومبه‌جیلرك گیدکلری طرز وَبچمده اعمال ایدیلانلره « طلومبه‌جی یمنیسی » دنیلدیکی وَ دها بوگبی بر برینه ضد ایکی وَیا اوچ معناده مستعمل پك چوق لغتلر استعمال ایدلدیگی گوز اوکنه گتیریلور ایسه بلاغتده بونلره دخی دقت ایدلمك لزومی ظاهر اولور . وهلمّ جرا

عربجه‌دن آلنان کلمه‌لر عربجه‌ده ، فارسیدن آلنانلر فرسجه‌ده هرقنغی معناده قوللانلمش ایسه بزده دخی اومعناده قوللانمق هروقت جائزاوله‌مامسنه نظراً کذا استعمالك بلاغتده دخی جاری اولدیغی آکلاشیلور . مثلا عربجه‌ده اقرار معناسنه اولان « اذعان » لفظنك ترکجه‌ده طبان طبانه ضد بر معناده قوللا- نلدیغی وَفارسیدن غلط اوله‌رق آلنوب باشی بوش

معناسنه استعمال اولنان « سربست » لفظ مرکبی غلط اندر غلط اولق اوزره [*] برمعناده استعمال ایدلدیگی گوزیلور وَ آکا گوره اظهار معلوماته قالقیشلور ایسه فنا ایدلمامش اولور .

۶

مقدمة العلما یعنی عبدالرحمن ثریا افندی شوکا بوکا خطا ایدییورسکز دیه طاقیلوبده کندوسنك خطالرینی گورمامسی وَمکاتب رشدیه‌دن چیقان چوجقلرك بیله یاپمیه‌جغی خطالرده بولنمسی وَ لسانك اصلاحندن بحث ایدرکن « فارسیجه » گبی سوزلر سویلمسی طوغریسی « تجره ...... » مثالنه نمونه اولمق دیمك وَ سفسطه ایله خلقك گوزینی بویامغه غیرت ایلمکدر .

زیرا : هرکس بیلورکه عربی، ترکی، فارسی اسملرینك آخرلرنده بولنان یا. یای نسبی اولوب براینجی نسبت اوله‌رق « جه » گتیریلور وَ عربجه، ترکجه وفرسجه یرینه عربجه، ترکجه. وَفرسجه دینور ایسه « باب همایون قپوسی » دیمك قدر صاحبه ذمّش اولور . بلکه « باب همایون » دیه قپویه دینوبده قپونك قنادلری

[*] بعض ذوات سربستك اصلنی « سرباز » اولق اوزره قبول ایتمشلردر . [لمؤلفه]

مراديله « باب همايون قپوسی » ديك جائزاولورايسه‌ده « فارسيجه » ايچون برتأويل بولنه‌ميه‌جغندن حقيقت صاحچه‌لنمش اولور .

عبدالرحمن ثريا افندی برده فرانسز لسانی تقليداً « اماتهٔ ازمان » دييور .

واقعا فرانسزلر« Tuer le temps »ديه اماتهٔ زمان دييورلرايسه‌ده اماتهٔازمان دييورلر. بشقه‌لری يا گلش اوليه‌رق برشيئی تقليد ايتـديمی ـ بوكبی ناز نينلرـ قيامتلر قوپاريورلر . وَاللّٰه گوزنده‌كی چوپی گوروب كندی گوزلرنده‌كی مرتكبی گورميورلر . حالبوكه اڭ طوغريسی انسانلر زمانی اماته ايتميوب بالعكس زمان انسانلری اماته ايدييور .

مدحت افندی حضرتلری‌ده بزده بشقه معناده مستعمل « Sang froid » صغوق قانی ، تمكين يرنده « سرينِ قان » ديه ترجـه واستعمال ايدرك صغوق قانلياق ايدييورلر . حال بوكه بومعنايي كمال‌بك افندی لسانمزك شيوسـنه موافق اوله‌رق « اعتـدال دم » تعبيريله ادا ايدييورلر .

بعضيلريده ينه فرانسزجه‌دن آله‌رق :

« برطرفدن خرص شان و برطرفدن خوف جان »

« مصره استيلا ايدن عسـكرهم آغلرهم گولر »

« .... »

بیوز بیوزلرو بر مملکتی استیلا یرینه بر مملکته استیلا یاز بیوزلر . غریب شی !

هله مزیت عثیه و (بهرهٔ ادبیه) لری گرك دوست و گرکسه دشمنلری طرفندن تسلیم ایدیلان اکرم بك افندی حضرتلری :

گرچه عالم بتون فنایه قرین،
ایکی شیدر فقط زوالی حزین:
بری صولمش شکوفه‌در بارز،
یا نه‌در دیگری ورم برقز!

« زمزمه »

بیو رمشلر ایسه ده « بارز » لك « قیز » ایله هم قافیه اولمسی مقبول اوله‌مامسندن قطع نظر « ورم برقز» دیمك قاعدةً جائز اولمدیغندن یا «ورملی برقز» یاخود « متورم برقز » دیملی ایدیلر .

وزن ایچون اختیار ایدلدی بیوریلورایسه حبسدن قاچار ایکن شابقه کیمك قبیلندن اوله جغنی من غیرحد عرض ایدرز. زیرا: حبسدن قاچمه حکومته، شابقه کیمه جناب حقه قارشو عصیاندر .

فارسی ادات ایله عربی کلمه‌لرك ترکیبی جائز اولمدیغی یولنده ایدیلان ادعالره قارشو دکل فارسی ادات ایله « کفچه » گبی عربی کلمه‌لر فارسی ادات ایله ترکی کلمه‌لر ترکیب ایدلدیکی و اوصورتله ادبامزڭ

الڭ مشهورلری طرفـدن « بالتچین » وكذا وكـذا دینلدیكی وبونك دخی « بالق » لغت تركیه‌سیله كلمهٔ فرســدن اولان « چـین » دن تركب ایدلدیكی كوریلور وبوكا مماثل سائر شیلر دخی نظر مطالعه‌یه آلنور ایسه بعضلرڭ ظنلری كبی لسانمزڭ اصلاحی یك قولای اولمدیغی ظاهر وبوباده خیلیجـه تعمیق فكر ایدلمك لزومی باهر اولور .

زعمنجه اولور هركشینك رد وقبولی

— ١ —

اوآرالق زیاده‌لشن غوغای ادبی‌اوزرینه احبادن بری كه ادبیات عتیقه‌یی سور ، عمری ایســه تركسیلر واوقچی زاده‌لر مطالعه‌سیله كچر :

« ادبادن كچنـان بر ایكی دیوانه حریف »
« قالقدیلر ایلدیلر (قوجه) لسانی تحریف »

دیه بربیت سویلمش وسوزینی بزه دخی تسـلیم ایتدیرمك ایستمش ایســه‌ده بزنه بوقدر ادبیات عتیقه مراقلیسی ونه‌ده قرالدن زیاده قرال طرفلیسی اولدیغمزدن بونك قبولنی تجویز ایتمیوب لسانمزڭ اصلاحی حقنده‌كی مطالعات عاجزانه‌مزی كندوسنه بیان و مطالعاتمزی تصویب بیوردقلرندن ایچون عرض شكران وبناءً

عليه تشويقلرينه اغتراراً مطالعات مجوث عنهايى نشر ايده‌جكمزى‌ده علاوةً درميان ايلدك .

اشته هم او وعدى ايفا وهمده وجدانمزه قارشى اولان وظيفه‌مزى اجرا ضمننده عرض مافى‌الباله شويله شروع ايلرز :

— ٢ —

هرفنى برلسانى اولورسه اولسون تحصيل اتمك ايچون (صرفه) وطوغرى يازديلمك ايچون (بلاغته) اشد احتياج ايله لزوم واردر: انسانك اويقويه اولان احتياجى گبى (صرفه) ورؤيايه اولان مجبوريتى گبى (بلاغته) احتياجى واردر . بناءً عليه انسان هركيجه اويوديغى ايچون صرفى اويقويه وبعض كرّدده رؤيا گورديكى ايچون بلاغتى رؤيايه تشبيهده خطا ايتامش اولورز .

اشته ملل متمدنه گبى بزم بلاغتمز يوق ايسه صرفمز وار دينور وبوكامثال اوله‌رق «قواعدعثمانيه» و « مدخل قواعد » وسائره كتيريلور ايسه خطا ايدلمش اولور. چونكه: قواعد عثمانيه ومدخل قواعد وسائره صرف اولميوب شونك بونك اجتهاديدر. شونك بونك اجتهادينى افكار عموميه ظن ايدوب آكا صرف ديمك خطا وبناءً عليه « قواعد عثمانيه »

وَ « بلاغت عثمانیه » نك صرف وَبلاغت اولمدیغی
أبی صرف وَبلاغت ترکیه دخی اولمدیغی رونما اولور .
کرچه عربلرك تدقیقات شعریه‌لری مکمل
اولدیغندن طولایی بلا محاکمه قبوله مهیا ایسه‌کده
لسان ایچون بر گونه مجبوریتمز اولمیوب « اطلب العلم
ولو بالصین » امر نبویسنه اتباعاً هر نرده‌ده لساننزه
الویرر بر شی بولور ایسه‌ك آلور وَاقتضا ایتدیکی
وقت هم قواعدمزی فرنکلرك قواعدینه تطبیق
ایده‌رك وَهمده عربلردن اقتباس علم ومعرفت ایلیه‌رك
لساننزی اصلاح ایتمش اولورز . بو ایسه فرنکلری
تقلید دگلدر . چونکه : فرنکلر عربدن کلمه آلمقله
هیچ بر وقت عرب اولمدیلر .
عربلری براقوبده فرنکلره‌می اقتدا ایدهلم ؟
سوزینه کلنجه : بزم سوزمز اولسون ادّعاسنده اولان
نازلیلرك کندی قوللرینی ترویج ایچون دوشونوب
میدانه قویدقلری تزویراتی دیمك ایدوکی جهتله
قولاق بیله آصنغه دگمز. علوم وفنون یونانیه‌یی سوریه‌ده
بولنان یهودیلر عربی‌یه نقل وَترجمه ایتمشلر وَنه‌روجه‌یی
وَنه‌ده عرجه‌یی ایوبیلمدکلرندن بونلری قارمه قاریشق
ایلمشلردر. علی الخصوص الئیوك یاکلش اولمق اوزره
اصول تفکر معناسنه اولان «logique» لفظنی «منطق»

دیه ترجمه ایتمشلر وَعربلرده بیلیه‌رك بو یاكلشانی قبول ایلمشلردر .

هرخطا ایتمه‌ده تولید خطا قاعده‌سنجه « بیان وبدیع ومعانی » فنلرینك مجموعنی شامل اولمق اوزره معانی « rhétorique » دییلان فنی منطق لفظی‌ٔبی گوزل بر ماصدقدن محروم براغه‌رق « بلاغت » لفظی گبی یاكلش برنام ایله توسیم ایتمشلردر .

اگر بزده عربلرك عمداً ایتمش اولدقلری خطیأتی قصداً قبول ایدر وَبونك ایله اصلاح لسانه سعی ایلر ایسه‌ك عكسنی یاپمش اوله‌جغز ایضاحات مسروده‌دن مستبان اولور .

-- ٣ --

عربلرده سوء استعمال ایدیلان شیلر یالكز بونلر اولمیوب برده فن اشتقاق «Etymologie» سوء استعمال ایدلمشدر. گرچه بزم علمانك چوغی فن اشتقاقی [قال] اساندن [قول] ایدی‌دن عبارت بیلورلر ایسه‌ده فن اشتقاقك بو اولمیوب هرقنغی بركلمه‌نك قنغی لساندن آلندیغی وَ آلندیغی لسانده نه‌معناده استعمال اولندیغی وَبردیگر لساندن آلنمیوب یكیدن اختراع اولنمش ایسه كیملر طرفندن وَنه اسبابه‌مبنی اختراع ایدلدیكی دیمك ایدوكی اربابی عندنده معلومدر .

اشته اوروپاده‌كی ایتمولوژیست «Etymologiste»

یعنی مهرهٔ فن اشتقاق عموم السنه ایله توغل وهله آلمانیاده بولنان بعض ارباب مراق اڭ زیاده لسان عربله تشغل ایلیوب کچنده دخی « سبیل » لغتنڭ اصلی بولمشلردر . شویله که : سبیل لغتنڭ اصلی عبرانی وسریانی اولوب اشبو اسم سریانی و عبرانیده آیرو آیرو ایکی شیئی افاده ایدن « سه » ایله « بیل » کلمه‌لرندن ترکب ایتمش مذکورلساناردە « سه » یولی « بیل » ده صویی تعیین ایتمکده بولنمشدر .

اگر بزده فلان لغتڭ اصلی عربیدر ، عربلر بونی شویله تلفظ وبویله استعمال ایدیورلر دیه ابراهیم افندی حضرتلری گبی عرض معلوماته قالقیشورایسه‌ك یا گلش برشیده بولنمش اولورز . چونکه : بالاده‌کی افاداتمزدن آکلاشلدیغی اوزره « اصلی عربیدر » دیدیکمز لغتڭ دخی بر اصلی اولوب آنڭ نه اولدیغنی عربلر دخی بیلمزلر .

علوم یونانیه‌یی عربه نقل ایدن یهودیلر ایدوکی یولنده‌کی افاداتمزڭ صحتی حقنده عربی الاصل برذات طرفندن آلدیغمز معلوماتی بروجه‌آتی درج ایلرز :

«حکمت عربیه‌یه حکمت یونانیه‌نڭ فرس وهند فکر فلسفیلری داخل اولدیغی حالده ما بعدی

دینه بیلور . باشلیجه آمونیوس وَ پلوتینوس وَ پورفرییوس وَ یا ملیخوس وَ سائرلرینك حضرت عیسادن ایکی یوز بوقدر سنه صکره اسکندریه ده تأسیس ایتدکاری اصول فلسفه ایله افلاطونك افکار وذهابنه خیلیجه مماشات ایتدکاری جهتله افلاطونیون اصول فلسفهٔ جدیدهسی عنوانیله مشتهر اولوب حکمت یونانیهنك ید عربه کچمسنه واسطه عد اولنیور . وَ بونلرك ترجمهلری یهودیلر طرفندن ایلدیکی روایت قالنیور . »

« افلاطون وَ توابعی وَخصوصیله آریسطوتلیس (آرسطاتالیس طوغری دکلدر) لك آثاری یهودیلر طرفندن سوریه وَاسپانیاده عربی وَعبرانی لسانلرینه نقل وترجمه ایدلمشدر . »

«بغداد، قاهره، تونس، قوردوه،(قرطبه)طولیده وَغریناده مکتبلرنده ایپوقراطیس (بقراط) پلاتون، (افلاطون) آریسطوتلیس وَاسکندریون مؤلفاتی ترجمهلری اوقوتدیریلور ایدی . عربلردن معتزلین وَمتکلمین وَ سائرلری وَقرائط یهودیلرندن آنان بن داؤد وَسعاد بن یوسف الفیومی کبی برطاقم متبحرین علم معلومات مکملهلرینی آریسطوتلیسك قواعد منطیقهسیله افلاطون وَ اسکندریونك نظریاتنه تطبیق ایله بعض اختراعاتده بولنمشلردر .

بالاده ذکری سبق ایدن پورفیر یوسك ترتیب
وتألیف ایلدیکی ایساغوجی نام کتابك مأخذی
آریسطوتالیسك اورغانون (آلت دیمکدر) نام کتابیدر.
« الیوم مکاتب عالیه‌ده تعلیم وتدریس ایدیلان
ایساغوجی (مدخل معناسنه‌در) بوندن مأخوذدر .
صکره‌لری علوی ، اموی ، اسماعیلی ، فاطمی ، درزی‌لر ایله
حشاشین میانه‌لرنده ظهور ایدوب فلسفه‌ده یدطولاسی
اولنلردن باشقه یهودی الاصل اولان ابن جبیرول
اون برنجی عصرده سراغوسته‌ده وقوردوه یهودیلرندن
میمونی قوردوه‌ده تولد ایدوب شهرت آلمشلر و گرك
عربیده وگرك عبرانیده بعض آثار تألیف و بولسانلره
بعض رسائل ترجمه ایلمشلردر . »

هر شیئك مبدائی تعمیم معارفه وَ معارفك تعمیمی
ایسه وسائط تسهیلیه‌نك وجودینه منوط اولدیغندن وَ
لسانمزك اصلاحی دخی درجهٔ وجوبده بولندیغندن
بونك سرعت اصلاحی ایچون یاپیله بیله‌جك شیلرك اك
برنجیسی بر انجمن دانش تشکیلیدر . حتی بونکته‌یه
مقدما دقت اولنمش وَ گرچه بر انجمن دانش تشکیل
قلنمش ایسه‌ده مذکور انجمن انجمن دانش اولمقدن

زياده انجمن الفت ومحبت اولمش وَ بناءً عليه ضرورى دوام ايده‌مامشدر .

انجمن دانش شـوراى دولت طرزنجه دوائره منقسم اولملى وَاوقات معينه‌ده عموماً اجتماع ايدملیدر. اصل اهميت ويريله‌جك شى انجمن دانشـه اعضا انتخابنـده اولوب انجمن مذكور اعضـالغنى مناصب تشريفاتيه‌دن عد ايتميوب بحق اهل اولنلرى انتخاب ايتمليدر .

انجمن دانش تشـكيل اولنمق ديمك انجمنـك قرارينى لايتغير عد ايتمك وَ برنظامه تابع اولمق ديمك اولميوب يوز بيكلرجه خالقدن عبارت اولان محكمهٔ عموميه هربار بونك قرارينى استيناف وتميز ايده‌بيلملى وحقلى اعتراضلر ، انتقادلر ايدملیدر .

عربلر دوه قوللانيور ديه بزده شمنـدوفر ياپمغى وَ بناءً عليه آنك ايله سياحت ايتمگى براغوبده دوه ايله سـياحته قالقماملى وسودكار يمزك يناقلرنده اولان « بنى » چولده دوه‌نك يستهله‌مش اولديغى ترسه تشبيه ايتماملى يز .

والحاصل حسن نيت ايله لسـانمزك اصلاحنه چاليشملى يز .

ايكنجيسى ايسه تنسيق مكاتبدر . بزده بوگون

مکتبلرك حالی پك فنا و اصلاحلری لزومی هر حالده هویدادر. بوگون هر قنغی بر مکتبه گیدیلوب گزلسه او مکتبك مکتب اولمقدن زیاده مأمورلری ایچون بر تابخانه و طلبه‌سی ایچون ایسه بر کاشانه ایدوگنه قناعت حاصل اولور.

الك زیاده موجب تأسف اوله‌جق شی مکتبلرك هیچ برنده بر پروغرام اولمامسیدر. مثلا: بوگون الك منتظم ظن ایلدیگمز مکتب سلطانینك پروغرامی کندی زمانینه — مرور زمان ایله — برطاقم تغیراته اوغرامشدرکه بوگون او پروغرامك اسکی پروغرام اولدیغنه کمسه اینانه‌ماز. مکاتب پروغراملری هر سنه نظر مطالعه و معاینه‌یه آلنملی و ایجابنده دکشدیریلوب یکیدن تنظیم ایدلملی. مکاتبك بو حالنی معارف نظارت جلیله‌سی دخی ایو بولمدیغی حالده حالا بر بیوك همت صاورمیور. [*]

[*] شو اثر بر خیلی زمان مقدم قلمه آلنمش اولدیغندن و معارف ناظر معالیمظاهری دولتلو منیف پاشا حضرتلری تعمیم معارف و اصلاح مکاتب ایله مشغول بولندیغندن بالاده‌کی افاده‌مزدن شو زمان ایچون معارف نظارت جلیله‌سنه بر تعریض آکلاشلامسی خاصةً اخطار اولنور.

مكاتب عاليه‌لر نقدر منتظم اولسه بونلره مخرج اولان مكاتب ابتدائيه ورشديه‌لر يولنده اولمدقجه او مكاتب عاليه‌دن ايديله‌جك استفاده‌لر ايدلمز وچوجقلريمزده برشى اوگرنمز .

ليس للانسان الاماسعى

تم

مطبعهٔ ابو الضيا